

Στάθης Κουβελάκης

Τα ονόματα του κινήματος - μεθοδολογικές παρατηρήσεις

Σε αντίθεση με όσους προηγήθηκαν από μένα σ' αυτό το βήμα, δεν έχω έλθει εδώ ως εκπρόσωπος κάποιας πολιτικής οργάνωσης ή κάποιου θεματικού κινήματος. Έχω έλθει απλώς ως εμπυχωτής μιας γαλλικής επιθεώρησης που αναφέρεται στον Μαρξ και τη θεωρητική παράδοση που προήλθε απ' αυτόν. Γνωρίζετε ίσως ήδη τον ορισμό του μαρξισμού που προτάθηκε από τον ούγγρο φιλόσοφο Georg Lukács, σύμφωνα με τον οποίο ο μαρξισμός γίνεται αντιληπτός ως μέθοδος έρευνας και ανάλυσης της ολότητας. Αυτό λοιπόν που προτίθεμαι να σας παρουσιάσω εδώ είναι ακριβώς κάποιες μεθοδολογικές παρατηρήσεις σχετικά με την παρούσα συγκυρία και το κίνημα που μας οδήγησε στο να συγκεντρωθούμε εδώ.

Όπως γνωρίζετε ασφαλώς, το κίνημα αυτό προτάσσει, από την πρώτη στιγμή της εμφάνισής του, τη θέση: «ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός». Είναι μια φαινομενικά απλή δήλωση, οι σημασίες της οποίας πολύ γρήγορα αποδεικνύονται πολλαπλές. Οι σημασίες αυτές στην πραγματικότητα βασίζονται στην εξής παραδοχή, που υπέχει θέση διαπίστωσης: Αν ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός, τότε αυτός στον οποίο ζούμε είναι ανέφικτος, ανυπόφορος. Αυτό σημαίνει ιδιαίτερα, ότι το τέλος της ΕΣΣΔ και των χωρών του «υπαρκτού σοσιαλισμού»

δεν κατέστησε αυτό τον κόσμο καλύτερο, αλλά, αντίθετα, ακόμα περισσότερο αβίωτο. Όπως επίσης η ήττα των εργατικών και λαϊκών κινήμάτων που γεννήθηκαν το '68 απέναντι στην «επανάσταση της καπιταλιστικής επανόρθωσης», για την οποία μίλησε προ ολίγου ο Fausto Bertinotti, δεν βελτίωσε σε τίποτα τη ζωή των κυριαρχούμενων τάξεων, αλλά, αντίθετα, την κατέστησε σημαντικά πιο οδυνηρή, καταπιεστική, ακόμα και επικίνδυνη.

Απέναντι σ' αυτή την πραγματικότητα, όταν δηλώνει κανείς ότι «ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός», όπως έκανε ο λαός του Σιάτλ, στη συνέχεια της Γένοβας και της Βαρκελώνης και, τώρα, ο λαός της Φλωρεντίας, υπογραμμίζει τη γένεση μιας νέας επιθυμίας του πολιτικού, μιας νέας επιθυμίας μαζικής συλλογικής δράσης. Όταν λέμε ότι «ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός», ανοίγουμε ακριβώς μια νέα δυνατότητα, μια αληθινή καμπή στην παγκόσμια τροχιά των αγώνων για χειραφέτηση, που υποτίθεται ότι γυρίζει σελίδα σε μια ολόκληρη ιστορική περίοδο από ήττες. Κάτω από ποιες, όμως, προϋποθέσεις; Σ' αυτό ακριβώς το σημείο παίζεται ένα αποφασιστικό στοίχημα για το μέλλον του κινήματος. Και σ' αυτό ακριβώς το ζήτημα των προϋποθέσεων της καμπής θα ήθελα να καταθέσω δυο μεθοδολογικές προτάσεις. Η

πρώτη διατυπώνεται ως εξής: «θα πρέπει να κατονομάσουμε το σύστημα». Και η δεύτερη, που απορρέει από την προηγούμενη, «θα πρέπει να κατονομάσουμε τις δυνάμεις που εναντιώνονται στο σύστημα».

«Να κατονομάσουμε το σύστημα»

Ας αρχίσουμε από το πρώτο: Γιατί θα έπρεπε να κατονομάσουμε το σύστημα, τι θα μας προσέφερε ένα τέτοιο εγχείρημα και τι, *εξ αντιθέτου*, θα ήταν ανέφικτο, στην περίπτωση που δεν κάναμε κάτι τέτοιο; Ας πούμε, πολύ συγκεκριμένα, πως αυτό το κάτι παραπάνω είναι αυτό που μας επιτρέπει να σκεφθούμε ότι οι από πρώτη άποψη τόσο ανόμοιες και ετερογενείς πραγματικότητες, όπως οι επιθέσεις κατά των κοινωνικών κατακτήσεων και των δημόσιων υπηρεσιών στις λεγόμενες αναπτυσσόμενες χώρες, η υπερεκμετάλλευση των εργατών και, ιδίως, των εργατριών στην Ινδονησία ή την Ταϊλάνδη, η απαλλοτριώση των περιουσιών των αγροτών σε πολλές χώρες της Αμερικής ή της Ασίας από τη συμμαχία μεγαλογαιοκτημόνων και πολυεθνικών του αγροτικού τομέα, ότι όλες λοιπόν αυτές οι πραγματικότητες συνδέονται, αλληλεξαρτώνται και αλληλοσυμπληρώνονται μ' ένα συγκεκριμένο τρόπο, ότι απαρτίζουν δηλαδή ένα «σύστημα».

Το εν δυνάμει κέρδος ενός τέτοιου εγχειρήματος γίνεται αντιληπτό με τρόπο ιδιαίτερα εντυπωσιακό μ' ένα γεγονός όπως ο πόλεμος. Είναι εξάλλου κάτι που γνωρίζουν πολύ καλά οι αντίπαλοί μας. Μήπως δεν ήταν ο ίδιος ο Zbigniew Brezinski αυτός που δήλωνε ότι «Τα Mc Donalds δεν είναι τίποτα χωρίς τα Mc Donnell Douglas»; Και αν τα μεν πρώτα μπορούμε να τα συναντήσουμε, καθώς περπατάμε αμέρμιοι

στους δρόμους της πόλης μας, τα δεύτερα τα γνωρίζουν πολύ καλά οι γιουγκοσλάβοι, οι αφγανοί ή, σε λίγο, οι ιρακινοί, όταν τα σπίτια, τα εργοστάσια και τα χωριά τους ισοπεδώνονται από τα καταγιστικά πυρά που αφήνουν τα πυροβόλα τους. Η λεγόμενη παγκοσμιοποίηση των κεφαλαίων και της ροής εμπορευμάτων δεν θα ήταν τίποτα χωρίς τη «χαλύβδινη πυγμή» του μιλιταρισμού, της οποίας το παγκόσμιο επίκεντρο βρίσκεται σήμερα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.

Η παράδοση στην οποία αναφέρθηκα προηγουμένως, προκειμένου να στοχαστεί αυτή την εσωτερική σχέση μεταξύ πραγματικοτήτων «οικονομικής», «πολιτικής» ή «στρατιωτικής», ας πούμε, τάξης, που πολύ γρήγορα αποδείχθηκε ότι αποτελούν συνδεδεμένες και αλληλοεξαρτώμενες όψεις της ίδιας αυτής πραγματικότητας του «συστήματος», διαθέτει τους όρους «καπιταλισμός» και «ιμπεριαλισμός». Να «κατονομάσουμε» το σύστημα, σημαίνει να το στοχαστούμε στην πραγματικότητά του, την πραγματικότητα του κυρίαρχου, σε παγκόσμια κλίμακα, καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, στην πραγματικότητα δηλαδή του ιμπεριαλισμού. Εύκολα μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι για το εγχείρημα αυτό, ακόμα και σήμερα, παρά τις ήττες για τις οποίες έγινε λόγος, δεν υπάρχουν σοβαροί ανταγωνιστές απέναντι σ' αυτούς τους όρους και αυτές τις έννοιες.

Είναι χρήσιμο εδώ να διευκρινίσουμε ένα σημείο, προκειμένου να αποφύγουμε μια πολύ διαδεδομένη παρεξήγηση: Αν κατονομάσουμε το σύστημα σύμφωνα με το εγχείρημα που υποδείξαμε προηγουμένως, ώστε να το κατανοήσουμε στην ενότητα των ποικίλων του όψεων, δηλαδή ως μια ολότητα, δεν το κάνουμε από ζήλο ή από την όποια εμμονή σε σχέση με τον ολιστικό

τρόπο σκέψης. Για να το πούμε διαφορετικά, δεν το κάνουμε με την ελεύθερη επιλογή μας, αλλά, αντίθετα, γιατί μας υποχρεώνει ο βαθιά αλληλεξαρτημένος, με υψηλό βαθμό ολοκλήρωσης και, επομένως, ολιστικός χαρακτήρας των πραγματικοτήτων που αντιμαχόμαστε. Το να κατονομάσουμε μια πραγματικότητα με όρους συστήματος αποτελεί εγχείρημα που έχει κάποιο κόστος, ένα εγχείρημα που δεν είναι υποχρεωτικά, ή δεν είναι πάντα, ευχάριστο και διασκεδαστικό, είναι όμως αναγκαίο, αν θέλουμε να αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικά μια πραγματικότητα που είναι συνολική και υπερβαίνει πάντα τα μερικά αποτελέσματα που ακατάπανστα παράγει.

«Να κατονομάσουμε τις αντιτιθέμενες στο σύστημα δυνάμεις»

Ας έλθουμε τώρα στη δεύτερη μεθοδολογική πρόταση. Στην πραγματικότητα, η πρόταση αυτή απορρέει από την πρώτη. Μάλιστα, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι δεν μπορούμε να κατονομάσουμε αποτελεσματικά την ολική πραγματικότητα που αντιπαλεύουμε, τον καπιταλισμό και τον ιμπεριαλισμό, χωρίς να κατονομάσουμε ταυτόχρονα την πραγματικότητα των δυνάμεων που είναι αντίθετες σ' αυτή ή που, τουλάχιστον, είναι επιδεκτικές στο να υιοθετήσουν μια τέτοια στάση.

Η δεύτερη αυτή φράση δεν έχει, ωστόσο, τίποτα το προφανές, προϋποθέτει επιλογές που οδηγούν σε βαθιές διαιρέσεις, ακόμα και μεταξύ αυτών που αποδέχονται την αναγκαιότητα του πρώτου εγχειρήματος. Ασφαλώς δεν θα προκαλέσω νέες ανατροπές, αν σας πω ότι, ακόμα και μέσα στους κόλπους του κινήματός μας, δεν είναι λίγοι αυτοί που θεωρούν ότι οι κατηγορίες που

μέχρι τα τέλη του εικοστού αιώνα υποδήλωναν τους κύριους φορείς των επαναστάσεων και των πολιτικο-κοινωνικών αγώνων, οι κατηγορίες δηλαδή της «εργατικής τάξης» και του «προλεταριάτου», είναι πλέον απαρχαιωμένες και άχρηστες.

Θα μπορούσε κανείς να ασκήσει κριτική στη μονοδιάστατη οπτική όσων διακρίνουν τόσο ριζικές ασυνέχειες στην ιστορία αυτού που παραμένει τελικά, και μάλιστα περισσότερο από ποτέ, ιστορία ενός τρόπου παραγωγής, αν όμως θέλουμε η κριτική αυτή να είναι αξιόπιστη, θα πρέπει προηγουμένως να αναγνωρίσουμε τον πυρήνα αλήθειας αυτών των αντιλήψεων. Κατά την άποψή μου, αυτό που (έμμεσα) υποδηλώνουν οι αντιλήψεις αυτές δεν είναι τόσο κάποιος ποιοτικός μετασχηματισμός των σχέσεων παραγωγής, αλλά μάλλον η σύλληψη της σοβαρότητας των ηττών του εργατικού κινήματος σ' όλη την περίοδο που εκτείνεται από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 ως τα μέσα της δεκαετίας του 1990. Οι ήττες αυτές είναι απολύτως πραγματικές και παρήγαγαν απολύτως καταστροφικά αποτελέσματα στην εξέλιξη του συσχετισμού δυνάμεων σε παγκόσμιο επίπεδο. Έριξαν μάλιστα όλο τους το βάρος στη διαχειριστική παρέκκλιση και τη συμπίεση των σημαντικότερων πολιτικών και συνδικαλιστικών θεσμών του εργατικού κινήματος με τη νεοφιλελεύθερη και ιμπεριαλιστική τάξη πραγμάτων.

Από τη στιγμή που γίνουν δεκτά τα παραπάνω, που αναμφισβήτητα είναι πολύ σοβαρά, είναι χρήσιμο να απευθύνουμε κάποια ερωτήματα σ' αυτούς που υποστηρίζουν το τέλος της ταξικής πολιτικής και του κρίσιμου ρόλου της εργατικής τάξης. Πώς μπορούμε, για παράδειγμα, να εξηγήσουμε ότι στη Γαλλία το σύνθημα της μεταστροφής της συγκυρίας και της απαρχής

ενός νέου κύκλου αγώνων, που δόθηκε με τις απεργίες του Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 1995, προήλθε ακριβώς από τις συνιστώσες-έμβλημα του εργατικού κινήματος (τους σιδηροδρομικούς και γενικότερα το προλεταριάτο του δημόσιου τομέα); Πώς μπορούμε να εξηγήσουμε ότι στην Ιταλία, με τις γενικές απεργίες και τις γιγάντιες διαδηλώσεις που διαδέχονταν η μια την άλλη, την πολιτική πρωτοβουλία έχει σήμερα σαφώς το εργατικό κίνημα και ότι αυτό ισχύει τόσο στην περίπτωση του αγώνα για την υπεράσπιση και διεύρυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων όσο και σ' αυτή της αντίστασης στο νέο αμερικανικό πόλεμο; Πώς μπορούμε να εξηγήσουμε ότι τα πολύ σημαντικά κινήματα των ανέργων ή των αγώνων που έδωσε η αγροτική συννομοσπονδία άνθισαν στη Γαλλία στη δίνη ακριβώς των αγώνων του Δεκεμβρίου 1995 ή το ότι και σήμερα στην Ιταλία, όπως έδειξαν με τρόπο εκτυφλωτικό οι πορείες της απεργίας που εξήγγειλε η CGIL στις 18 του Οκτώβρη, άνεργοι, νέοι, μετανάστες, με δυο λόγια όλοι εκείνοι που δίνουν τον αγώνα για τη διεύρυνση των δικαιωμάτων, συσπειρώνονται γύρω ακριβώς από τα εργατικά συνδικάτα; Πώς να εξηγήσουμε, πολύ απλά, την επανεμφάνιση στο δημόσιο ιταλικό διάλογο του «απεχθούς», όπως μας υπενθύμισε ο Bertinotti, συνθήματος της «γενικής απεργίας»;

Φαίνεται ότι, τελικά, μ' αυτή τη δεύτερη μεθοδολογική πρόταση, βρισκόμαστε απέναντι σ' έναν περιορισμό του ίδιου τύπου με αυτόν της πρώτης πρότασης. Ότι δηλαδή το ζήτημα του αν είναι βάσιμες ή όχι οι ταξικές αναφορές ή, αν θέλετε, αυτό του κεντρικού ρόλου της εργατικής τάξης, δεν είναι ζήτημα ελεύθερης επιλογής. Και εδώ, ακριβώς επειδή έχουμε να αντιμετωπίσουμε ένα σύστημα, μια ολότητα, στους κόλπους

της οποίας το καθετί συνδέεται με τα υπόλοιπα, θα πρέπει να συγκροτηθούμε σε παγκόσμιο επίπεδο, να αρθρώσουμε και να ενοποιήσουμε την ποικιλία των πρακτικών που απελευθερώνουν οι αντιφάσεις του συστήματος, χωρίς να αρνούμαστε τις διαφορές τους, φροντίζοντας όμως να ανοίξουμε μια κοινή προοπτική, που είναι ακριβώς μια πολιτική προοπτική, για το κοινό αγαθό όλων των εκμεταλλεζόμενων και των κυριαρχούμενων.

Στη φάση που διέρχεται σήμερα το κίνημά μας, νομίζω ότι είναι η στιγμή να διευκρινίσουμε επίσης και το εξής: Η πολιτική αυτή, αν δεν θέλουμε να τη δούμε να βουλιάζει, να μαραζώνει πραγματικά, δεν μπορεί, ή δεν μπορεί πλέον, να περιορίζεται σε μια αιώνια αντίσταση απέναντι στα αποτελέσματα που παράγει το σύστημα. Θα πρέπει να φθάσει μέχρι τις αιτίες, γιατί αυτό τελικά σημαίνει το να κατονομάσουμε το σύστημα, και μ' αυτό τον τρόπο θα πρέπει να στοχαστεί και να θέσει τους όρους της συντριβής του, όποιες και αν είναι οι μορφές τους, να θέσει τους όρους της νίκης, όποιες και αν είναι οι στρατηγικές που θα πρέπει να εφαρμοστούν για την επίτευξη αυτής της νίκης. Η υπέρβαση της ιστορικής ήττας που βρίσκεται πίσω μας και που συνεχίζει να ρίχνει πάνω μας όλο της το βάρος, σημαίνει ασφαλώς και παραδοχή του ότι είναι αδύνατο να επαναλάβουμε απλώς το παρελθόν, πολύ περισσότερο να επανέλθουμε σ' αυτό, αλλά σημαίνει επίσης ότι παρμένουμε πιστοί σε κάθε απελευθερωτικό περιεχόμενό του, σε κάθε προωθητική δύναμή του που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στους αγώνες που ανοίγονται μπροστά μας.

Η υπόθεση για να κατονομάσουμε και να στοχαστούμε αυτή την αναγκαία ενότητα των δυνάμεων που εναντιώνονται στο σύστημα, που θα ήθελα να σας προτείνω εδώ,

συναντά την αντίστοιχη υπόθεση που επανέλαβε σ' αυτό το βήμα ο Fausto Bertinotti, μιλώντας για τη συγκρότηση ενός «νέου εργατικού κινήματος» ή αυτού που, σε κάποια άλλη ευκαιρία, προσδιόρισε σαν «πολιτική συγκρότηση του προλεταριάτου».

Εδώ, επίσης, θα πρέπει να επαναλάβουμε ότι δεν προτείνουμε τη συγκρότηση μιας ταξικής πολιτικής, φορέας της οποίας θα είναι ένα νέου τύπου εργατικό κίνημα που μένει ακόμα να συγκροτηθεί, από κάποια νοσταλγία του παρελθόντος. Δεν προτείνουμε αυτή την πολιτική εν ονόματι κάποιας μυθικής αντίληψης για το προλεταριάτο και, κυρίως, δεν την προτείνουμε γιατί «αγαπάμε» το προλεταριάτο ή γιατί πιστεύουμε ότι είναι προικισμένο με κάποια «παγκόσμια πεμπτουσία», κάποια «επαναστατική φύση» ή κάποιο ιδιαίτερο ηθικό χάρισμα, όπως αυτό π.χ. που σχετίζεται με το ήθος της εργασίας. Προτείνουμε τη συγκρότηση αυτής της πολιτικής, γιατί, για μια ακόμα φορά, δεν έχουμε άλλη επιλογή. Γιατί, μια συγκεκριμένη εμπειρία μάς διδάσκει ότι ένας άλλος κόσμος δεν θα είναι εφικτός, γιατί δεν θα είναι πραγματικά «άλλος», αν δεν αμφισβητήσουμε την υποταγή της εργασίας στο κεφάλαιο και το μετασχηματισμό της σε εμπορεύμα, πράγμα που είναι η πραγματική συνθήκη για το μετασχηματισμό ολόκληρου του κόσμου σ' έναν κόσμο υποταγμένο στο εμπορεύμα και το κεφάλαιο.

Η ίδια ακριβώς εμπειρία μάς διδάσκει επίσης ότι κανένας «άλλος» κόσμος δεν είναι εφικτός χωρίς την αμφισβήτηση της ιδιοκτησίας των σημαντικότερων μέσων παραγωγής, ανταλλαγής και επικοινωνίας, που βρίσκονται στην καρδιά των ταξικών σχέσεων που συγκροτούν το σημερινό κόσμο. Και με πιο άμεσο τρόπο, γνωρίζουμε, εξ αντιδιαστολής, αλλά και επειδή το ζήσαμε σ' όλη τη διάρκεια της τελευταίας περιό-

δου νεοφιλελεύθερης επίθεσης, ότι, προκειμένου να εδραιώσει την κυριαρχία του, το κεφάλαιο ήταν υποχρεωμένο να νικήσει το οργανωμένο εργατικό κίνημα και ότι, και σήμερα ακόμα, σ' αυτό το εργατικό κίνημα έπρεπε να επιτεθεί προκειμένου να συνεχίσει την πορεία της βαρβαρότητας της νεοφιλελεύθερης αντιμεταρρύθμισης και του «χωρίς τέλος πολέμου» εναντίον κάθε εν δυνάμει αντιπάλου.

Για να επανέλθουμε στο θέμα της συζήτησής μας, η πολιτική ως το «κοινό αγαθό» δεν μπορεί να είναι τίποτα άλλο από την πολιτική που συγκροτούν, στις συλλογικές τους πρακτικές, οι ομάδες και οι τάξεις που στέκονται απέναντι στην κυριαρχία του καπιταλισμού και του ιμπεριαλισμού. Είναι η πολιτική εκείνη που σε κάθε στιγμή στοχεύει να κατονομάζει το σύστημα, να ανατρέχει μέχρι τις θεμελιώδεις του συνθήκες και να ανταγωνίζεται την ενότητα των δυνάμεων που το ανταγωνίζονται. Μια τέτοια πολιτική, εφόσον την εννοούμε μ' ένα ριζοσπαστικό τρόπο, δηλαδή τη στοχεύομαστε και την ασκούμε χωρίς το φόβο των συνεπειών της, έχει ένα όνομα που, όπως λέει και το παλιό ιταλικό τραγούδι, «έρχεται από μακριά, και πάει μακριά»: επανάσταση.

Σημείωση: Το παραπάνω κείμενο αποτελεί εισήγηση που έγινε, εξ ονόματος του *Actuel Marx*, στη διάρκεια του δημοσίου διαλόγου, με θέμα «Η πολιτική ως κοινό αγαθό», που οργάνωσε το δικτυό *Transform!* και η πολιτιστική Ένωση *Punto Rosso*, στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φορουμ της Φλωρεντίας. Στο διάλογο αυτό συμμετείχαν μια δωδεκάδα εκπρόσωποι περιοδικών, όπως ο Francois Houtard (*Alternatives Sud*, Βέλγιο) ή η Hilary Wainghight (*Red Paper*, Μεγάλη Βρετανία), συλλόγων ή ενώσεων (όπως η Susan George ή ο Christophe Aguiton, από το ATTAC, ο Vittorio Agnoletto από το WSF) και πολιτικοί εκπρόσωποι, όπως ο Fausto Bertinotti (γραμματέας της Κομμουνιστικής Επανάστασης), ο Cesare Salvi (ηγέτης της αριστερής πτέρυγας του DS) ή ο Alfonso Pecoraro Scanio (ιταλοί πράσινοι).